

Marcel Liebman: 1914: den stora splittringen

[Ur The Socialist Register 1964, s 283-292. Här översatt från utgåvan på [Marxist Internet Archive](#). Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Historien har kommit att tillskriva ansvaret för sprickan i den internationella arbetarrörelsen till bolsjevismen. Men historikerns roll är att ifrågasätta etablerade uppfattningar och avhjälpa de skador som uppstått genom förvanskning och myter om det förflutna. Ett typexempel är kommunismens uppkomst och den spricka den antas ha orsakat i den internationella socialistiska rörelsen. Denna spricka var i själva verket inte resultatet av att Tredje internationalen grundades i Moskva i mars 1919: den var resultatet av socialismens sammanbrott i augusti 1914, av internationalismens misslyckande, av det dramatiska avslöjandet av en oförmåga som dittills hade dolts med hjälp av djärvt språk och valframgångar.

Det fanns vid den tidpunkten förhoppningar om att kriget bara skulle bli en parentes i socialismens historia. Det framkastades av ingen mindre än Karl Kautsky, som före Första världskriget nästan var den internationella socialismens officiella orakel. Kautsky försökte tona ner krigsutbrottets betydelse och innebörd och var till och med angelägen om att förneka att det hade varit en katastrof eller ens ett nederlag för proletariatet. I *Die Neue Zeit* hade han också allvarligt förklarat att ”internationalen inte kan vara något effektivt verktyg i krigstider: det är huvudsakligen ett verktyg för fredstid.”¹ Kautsky ville därför att både ledare och ledda skulle vara tålmodiga tills generalerna hade löst sina gräl och sätta en tidsgräns för sitt hat: så fort freden återkom skulle arbetarnas representanter återigen broderligt förenas i internationalens sköte.

Allt detta var rena illusioner. Fram tills dess hade proletariatet uppmanats att smida allianser över nationsgränserna mot kapitalism och krig. Men nu åtskildes de olika ländernas proletariat av skyttegravar. De franska socialisterna såg nu ”pangermanismen” som sin värsta fiende. Tyska socialister såg det tsaristiska Ryssland som *sin* värsta fiende. Som Rosa Luxemburg sa: parollen ”Proletärer i alla länder, förena er!” hade nu ändrats till ”Proletärer i alla länder förena er i tider av fred, men skär halsen av varann i tider av krig.”² Från och med då kunde saker och ting aldrig bli desamma.

Ända sedan den grundades 1889 hade Andra internationalen förkunnat sig vara mot krig, och den hade slagit fast sambandet mellan kapitalism och krig: ”Krig är ett oundvikligt resultat av de nuvarande ekonomiska förhållandena, och kommer slutgiltigt att försvinna först i och med att kapitalismen själv försvinner.”³ Men oavsett hur välgrundad denna princip var, så var den inte av den sort som föranledde aktioner mot krigsfaran. Det räckte knappast att säga till massorna, att eftersom krig var ett oundvikligt resultat av kapitalismen så måste de ha socialism, annars skulle de få krig. Det var mycket mer tillfredsställande att tänka sig att eftersom krig och kapitalism hängde ihop så skulle kampen mot kriget också vara en kamp mot kapitalismen: genom att förhindra krig skulle socialisterna också beröva kapitalismen ett av sina mest livsviktiga avsättningsområden. Detta blev ett av internationalens viktigaste teman, snarare än den första formuleringen.

De resolutioner som internationalens olika kongresser röstade på i frågan om kriget blev hela tiden allt radikalare vartefter de diplomatiska spänningarna i Europa ökade, och den rad av internationella intermezzon som förebådade den slutgiltiga konflikten blev allt vanligare. Men trots att de var radikala så lämnade resolutionerna en hel del olöst. Internationalen dominerades av de tyska socialisternas styrka och prestige. Men de tyska socialisterna hade inte för avsikt att låta någon

1 *Die Neue Zeit*, XXXIII, 1914-1915, vol 1, s 248.

2 P Frölich, *Rosa Luxemburg*, Chicago: Haymarket 2010, s 238.

3 *Congrès International Ouvrier Socialiste de Paris (12-20 juillet 1889): Resolutions*, Paris 1889, s 22.

diktera för dem vilka medel som skulle användas för att förhindra krig. Och istället för att låta en officiell resolution exakt definiera vilka dessa medel var, såg de till att bara resolutioner som var revolutionära i ord men tvetydiga vad gällde praktiska förslag antogs. Den anklagelse som Jaurès hade riktat mot socialdemokratien vad gällde den nationella politiken var också giltig på det internationella planet: ”Ni har dolt er fattigdom i fråga om handling för arbetarklasserna genom att ta er tillflykt till omedgörliga teoretiska formuleringar.”⁴

Detta dubbla mål att å ena sidan tillfredsställa längtan efter revolutionära aktioner, och å den andra inte gå med på några bestämda förpliktelser, ledde till den berömda röstningen om resolutionen rörande kriget vid kongressen i Stuttgart 1907. Eller snarare att internationalen, som inte kunde komma överens om någon av de resolutioner som lagts fram, enade sig om det ändringsförslag som lagts fram av Rosa Luxemburg, Lenin och Martov. Det tillkännagav högtidligt att: ”Om dock ett krig utbryter, är socialisterna förpliktade att ta itu med det för att fortast möjligt få det avslutat och med alla medel utnyttja den av kriget framkallade ekonomiska och politiska krisen till att upplysa folket och därigenom påskynda det kapitalistiska väldets fall.”⁵

Detta åtagande bekräftades vid internationalens sista kongresser, i Köpenhamn 1910 och Basel 1912, och kompletterades med ett antal uttalanden som verkade understryka socialisternas beslutsamhet att omvandla kriget till en revolution om kapitalisterna skulle vara kriminella och hänsynslösa nog att starta en storbrand. I Basel hade katedralens valv dånat av uppmaningar till handling, samtidigt som varningar och ultimatum hade utfärdats till de europeiska regeringskanslierna. Den gamle och fortfarande stridbare kommunarden Edouard Vaillant hade varnat, att ”om ... kapitalismen startar ett krig, så kommer proletariatet att ställa den inför konsekvenserna”. ”[D]essa konsekvenser”, hade han lagt till, ”har ett namn: social revolution”.⁶ Jaurès hade upprepat denna varning, och atmosfären var så laddad att en så mild och jordnära socialist som belgaren Anseele också hade förletts att bestiga den revolutionära vältalighetens höjder: ”Internationalen”, sa han, ”är mäktig nog att tilltala regeringarna med anbefallande röst, och om det behövs kommer orden att följas av handling.”⁷

Sådana deklARATIONER tillskrevs inte bara de internationella kongressernas entusiastiska atmosfär. Tvärtom ansågs de vara en trogen återspeglning av det europeiska proletariatets genomtänkta och balanserade bedömning. Karl Kautsky verkade bara uttrycka en allmänt spridd uppfattning när han 1909 skrev: ”Världskriget rycker nu fram till den mest hotfulla närhet. Men ... kriget betyder revolutionen”.⁸

Vi vet vad som egentligen hände. Under åtminstone de första åren var kriget raka motsatsen till revolution. Det ledde till att den överväldigande majoriteten av socialistledarna följde uppmaningarna till patriotism, nationellt försvar och klassamarbete. Denna fullständiga omsvängning måste med nödvändighet kännas som ett särskilt bitter förräderi, ty i avsaknad av alla möjligheter för socialisterna att tillämpa sitt ekonomiska program hade motstånd mot kriget tidigare förefallit vara socialismens innersta väsen.

Splittringen av det europeiska proletariatet i två läger, åtskilda av en avgrund av hat och blod, fick avgörande konsekvenser. Det ledde till, eller påskyndade åtminstone dramatiskt, att en viktig del av den socialistiska rörelsen införlivades i det kapitalistiska samhället. Detta förstörde i sin tur den vanskliga samexistens som före kriget på något sätt hade upprättats mellan revolutionärer och reformister i arbetarpartierna och i internationalen. I samma ögonblick som de ”måttfulla” socialisterna gav upp tanken på klasskamp och erbjöd borgarklassen sin hjälp, just vid en tidpunkt

4 *Congrès International d'Amsterdam, Compte-rendu analytique*, Bryssel 1904, s 81-82.

5 Citerat ur *Kominterns första kongress*, på marxistarkiv.se, s 14.

6 *Ausserordentlicher Internationaler Sozialistenkongress zu Basel am 24. und 25. November 1912*, Berlin 1912, s 162.

7 *Ibid*, s 7.

8 Karl Kautsky, *Vägen till makt*, på marxistarkiv.se, s 55.

då den sistnämndas bankrutt visade sig i form av krig, var denna samexistens dömd. Det är av föga intresse om splittringen kom från vänster (som i allmänhet var fallet) eller, som i Frankrike, från höger. I och med krigsutbrottet var själva tanken på enhet obotligt omintetgjord.

Dessutom innebar de långa krigsåren att det klassamarbete som inletts i augusti 1914 fick tid att slå rot och sprida sig till många aspekter av livet, från relationer inom industrin till samarbete med militären. Detta inlemmande i det kapitalistiska samhället var naturligtvis inte helt nytt. Redan före 1914 hade det funnits många tecken på det, under den period som beskrivits som ”arbetarrörelsens fredliga utveckling”. Men borgarklassens fientlighet hade både begränsat detta införlivande och dolt det. I och med att det åtföljdes av tydliga framsteg för de socialistiska partierna kunde det dessutom tolkas som en fortsatt belägring av den kapitalistiska fästningen istället för en kapitulation inför det kapitalistiska systemet. Erfarenheterna under krigsåren var helt andra: frånvaron av reaktioner på krigsutbrottet, och betoningen av nationell enhet och att all socialistisk propaganda upphörde, omvandlade de socialistiska ledarna till allt annat än socialistiska erövrare. De såg mer ut som gisslan, men av en ganska speciell sort – en gisslan som var ivrig att tjäna sin tillfångatagare.

Ingenstans fick denna iver viktigare konsekvenser än i Tyskland, där den revolutionära socialismen 1918 inte mötte motstånd från en reformistisk utan från en kontrarevolutionär socialism. De ”måttfulla” socialisterna var inte mindre chauvinistiska i Frankrike eller Storbritannien. Men Tyskland var de absolutistiska Hohenzollarnas land, en stat vars monark hade brännmärkt socialisterna som fiender till nationen, och vars halvfeodala strukturer inte verkade lämna något utrymme för parlamentariska illusioner. Tyskland var också det land som hade den bäst organiserade arbetarklassen i Europa, och ingenstans var den teoretiska förfiningen större eller marxismen djupare inplanterad. Det var de tyska socialistiska väljarna som vid kongressen i Basel hade beskrivits som en ”underbar garant (för fred) åt folken.”⁹

Men det var framförallt här som socialdemokratin ställde sig i statens tjänst, den kapitalistiska, imperialistiska och enväldiga statens tjänst. På det diplomatiska eller skenbart diplomatiska planet gav sig ledare som Scheidemann, Südekum och Parvus ut på uppdrag till neutrala länder för att påverka ”broderpartier” och rättfärdiga den kejsarliga regeringens politik. På hemmaplan var socialisternas ”goda vilja” inte mindre uppenbar. Så tidigt som 2 augusti 1914 hade fackföreningsledarna avblåst alla nära förestående strejker och hade gått med på att inte längre betala ut strejkunderstöd, oavsett omständigheterna kring strejken.¹⁰ Det förblev deras inställning under hela kriget och de hade de politiska ledarnas fulla stöd. Socialisterna kom inte med i regeringen förrän i oktober 1918, men det förekom nära om än diskreta kontakter mellan Scheidemann och kanslern. Även om Scheidemanns tal i riksdagen skenbart riktade sig mot regeringens politik, så var de i själva verket ämnade att göra det lättare för regeringen att precisera sina åsikter. Debatterna föregicks ofta av samtal mellan Scheidemann och kanslern där man kom överens om innehållet i sina respektive tal.¹¹

För sin del erbjöd myndigheterna socialistledarna värdefull hjälp i deras kamp mot den olik-tänkande minoriteten, speciellt vad gällde tidningscensur och organisering av möten. Denna hjälp, som ledarna ibland bad om, tog ofta formen av direkta ingripanden från militären i partiets inre angelägenheter. I sin iver att öka den socialdemokratiska ledningens auktoritet och prestige ansåg en hög statstjänsteman det till och med nödvändigt att be den borgerliga pressen att tona ner sitt beröm av ledningen, eftersom ”ett sådant beröm komplicerar snarare än hjälper dem i deras arbete.”¹² Denna omsorg räcker ensam för att visa hur snabbt införlivandet hade gått framåt sedan början av

9 C Andler, *Le Socialisme Imperialiste de l'Allemagne Contemporaine*, Paris 1918, s 20.

10 C Schorske, *German Social Democracy (1905-1917)*, Oxford U.P, 1955, s 289.

11 E Bevan, *German Social Democracy during the War*, London 1918, s 136-138.

12 *Revolutionäre Ereignisse und Probleme in Deutschland während die Periode der grossen Sozialistischen Oktoberrevolution*, Berlin 1955, s 73. I en rapport till sin regering beklagade Sachens diplomatiska representant i Berlin fackföreningsledarnas minskande inflytande inom de arbetande klasserna. (*Ibid*, s 16.)

kriget. Dessutom förkunnade de mest respekterade socialistledarna att den nya politiken varken skulle betraktas som ett mindre ont eller en övergående nödvändighet, utan tvärtom betecknade en avgörande och slutgiltig omprövning av den socialistiska strategin.

I Frankrike, där klassamarbetet tillämpades på de mest varierande områden och fann sitt yttersta uttryck i regeringsdeltagandet, var den nya filosofins främsta förkämpe Albert Thomas. För honom var det nödvändigt att ”arbetarna i stor utsträckning skulle se arbetsgivarklassen som förvaltare av industrins framtid.”¹³ ”Industrins enhet”, sa Thomas också i april 1916, ”måste leva vidare i fredstid.”¹⁴

För de socialister som vägrade stöda kriget och fortsatte att se de kapitalistiska regeringarna som klassfiender, skapade de socialistiska ledarnas inställning en situation som givetvis blev outhärdlig: det var oundvikligt att motsättningarna mellan majoriteten och minoriteten skulle bli allt intensivare. Det dröjde inte länge innan förhållandet mellan dem kännetecknades av grova svordomar och till och med fysiskt våld. I Tyskland anklagade en så framträdande socialist som David offentligt Hugo Haase, ordförande för den socialistiska riksdagsgruppen, för att vara en utländsk agent.¹⁵ I Frankrike gick minoritetens ledare Merrheim till fackföreningsmötena åtföljd av två vakthundar, för att skydda sig mot sina ”kamrater”.¹⁶

När den första chocken väl var över så omgrupperade sig motståndarna till den nya politiken, och återupptog med varierande skärpa och sammanhang sin socialistiska agitation. I Frankrike återfanns antikrigs- och revolutionära stämningar främst bland fackföreningsfolk. I Tyskland samlade däremot den större men mindre enhetliga oppositionen sina styrkor i partiet, och fanns till och med i parlamentsgruppen. Det var faktiskt där de första stegen togs som först ledde fram till bildandet av UPSD (Oberoende socialdemokratiska partiet) och sedan det tyska kommunistpartiet. I december 1915 hade 20 socialistiska deputerade röstat mot krigskrediter: högermajoriteten förbjöd dem att uttrycka sina uppfattningar offentligt. De 20 bildade då i april 1916 ett ”Sozialdemokratische Arbeitergemeinschaft”. Trots den strävan efter enhet som de oliktänkande ständigt uttryckte var det uppenbart att saker och ting inte skulle ta slut där. I januari 1917 höll de oliktänkande en egen konferens. Då förkunnade partiets exekutivkommitté att minoriteten genom denna åtgärd av egen vilja hade uteslutit sig från partiet.¹⁷ Under dessa omständigheter var bildandet av USPD i Gotha i april 1917 bara ett konstaterande av en existerande situation. Med sin vädjan om enhet visade Kautsky att han vägrade inse verkligheten.¹⁸ Enheten hade upphört att existera. Kriget hade dödat den.

Samma sak gällde internationalen. De brittiska, och i synnerhet de belgiska och franska, socialisterna vägrade att ha några som helst förbindelser med socialister i fiendeländerna. Socialister från neutrala länder, i huvudsak nederländare och tyskar, försökte upprätthålla illusionen att det fortfarande fanns något som liknade liv bland ruinerna av det som en gång hade varit den Andra internationalen. Men även deras förhoppningar var mycket återhållsamma. Det enda de ville var att de europeiska socialistpartierna skulle komma överens om att jämföra sina respektive åsikter om vilken karaktär en uppgörelse efter kriget skulle ha. Till och med detta visade sig vara alltför djärvt för socialisterna i ententeländerna. Men tillsammans med ryska socialister i exil och minoritetsgrupper som var mot kriget samlades schweiziska och italienska socialister i Zimmerwald i september 1915 och i Kienthal i april 1916. Det ledde till skapandet av en ”Socialistisk internationell kommission”. Majoriteten av medlemmarna i den vägrade att slutgiltigt bryta med ”socialpatrioterna”, som Lenin uppmanade dem att göra. Men de våldsamma angrepp som riktades mot de krigsvänliga

13 Ch Maurras, *Les Chefs socialistes pendant la Guerre*, Paris 1918, s 294.

14 *L'Humanité*, 19 april 1916.

15 P Gay, *The Dilemma of Democratic Socialism: Eduard Bernstein's Challenge to Marx*, New York 1962, s 288.

16 E Dolléans, *Histoire du Mouvement Ouvrier*, vol 2, 1871-1936, 3:e upplagan, Paris 1948, s 225.

17 E Bevan, *op cit*, s 147.

18 C Schorske, *op cit*, s 314 ff.

socialisterna förebådade helt klart en fullständig splittring.

Sådana var konsekvenserna av dramat 1914 för den europeiska socialistiska rörelsen, och det faktum att enheten mellan reformister och revolutionärer före kriget hade haft sin grund i många otillfredsställande kompromisser minskar inte den grundläggande betydelse som denna splittring hade.

Det är därför knappast överraskande att socialisternas reaktion på 1914 har orsakat en lidelsefull debatt.

Borgerliga ideologer såg ”miraklet 1914” som bevis på att det marxistiska schemat var falskt och en bekräftelse på att nationell lojalitet stod över klasslojalitet. I andra änden av spektrat lade Lenin huvudansvaret på den opportunist som dominerade de flesta socialistpartierna före kriget, även om han medgav att ”den nationalistiska ideologin ... har lämnat djupa märken bland de småborgerliga massorna och en del av proletariatet.”¹⁹ Enligt honom hade denna opportunist sin grund i intressena hos en ”arbetararistokrati” som levde på smulorna som borgarklassen lämnade till den, och som under sin kamp mot de friska socialistiska elementen var beroende av stöd från borgarklassens stat.²⁰

Ansvar har också lagts på regeringarnas och pressens propaganda, rädslan för förtryck och de socialistiska ledarnas förvirring som härrörde från att de var helt oförberedda. Tillsammans med ideologisk svaghet måste denna sista faktor anses ha haft en avgörande betydelse.

Vi måste på nytt betona att socialistpartierna upprepade gånger hade utfärdat ytterst kraftfulla resolutioner och varningar. Men medan generalstaberna förberedde sig hade internationalen, trots att den var medveten om faran, helt och hållet underlåtit att ge sina egna trupper någon sorts exakta instruktioner eller konkret vägledning. Internationalen skulle hursomhelst inte kunnat få någon plan antagen och genomförd av sina medlemspartier. Bebel hade med brutal uppriktighet klargjort det för de engelska och franska socialisterna som vid kongressen i Köpenhamn 1910 på nytt hade försökt ta upp frågan om strejkaktioner i händelse av krig: ”Det är er uppgift att bestämma”, hade han sagt, ”och ni kan bestämma vad ni vill, men vi tyskar kommer inte att delta.”²¹ De kunde heller inte bli tvingade till det eftersom Andra internationalen bara var en löslig federation av helt självstyrande partier, och vars enda verkställande organ, den internationella socialistiska byrån, bara hade till uppgift att informera och samordna.

Utöver dessa strukturella svagheter fanns det också stora ideologiska brister. Det fanns en allmän enighet om att krig var ett resultat av kapitalismen. Men om orsaken till moderna krig låg hos kapitalismen verkade det inte särskilt logiskt att ge ansvaret för krig till en speciell angripare mot ett oskyldigt offer. Men det var den klara slutsatsen av att internationalens resolutioner erkände rätten till självförsvar.

En andra svårighet var försöket att med någon som helst säkerhet skilja mellan försvarskrig och erövringskrig, i synnerhet under perioder av intensiv internationell kris. 1907 hade Kautsky förnekat att det gick att göra en sådan åtskillnad, och hade fört fram ett kriterium som han hävdade var mer pålitligt, nämligen proletariatets intressen. Men hur skulle en sådan regel tillämpas under en internationell konflikt mellan koalitioner av länder där liberalt demokratiska stater var allierade med enväldiga stater? Senare skulle Kautsky göra bedömningen att både självförsvar och proletariatets intressen var otillräckliga kriterier, och försökte lita till kriteriet invasion. Det var ett absolut fördärv, och när det inte gick att avgöra vem den skyldiga parten var så hade det invaderade landet rätt och till och med plikt att försvara sig. Proletariatets svar skulle alltså inte göras beroende av själva krigets karaktär, utan på speciella militära operationer.

19 Lenin, *Oeuvres Complètes*, Moskva 1960, band 21, s 158. Artikelnen där citatet finns publicerades i mars 1915.

20 Lenin, *Andra internationalens sammanbrott*, september 1915, på marxistarkiv.se.

21 M Drachkovitch, *De Karl Marx & Leon Blum: La Crise de la Social-Démocratie*, Genève 1954, s 44.

Marxismens teser i ämnet krig var i sig själva otillräckliga.²² Marx hade aldrig givit frågan någon systematisk uppmärksamhet. Varken han eller Engels hade några pacifistiska böjelser. Tvärtom tänkte de sig krig som en av revolutionens viktigaste drivkrafter.²³ Men det var Engels som 1892 tillhandahöll en grundläggande ”text” om krig, i form av en artikel för det franska Parti Ouvriers almanacka, som sedan återutgavs med ett tillägg i *Die Neue Zeit*. Denna artikel är ytterst viktig, ty oavsett om det var rätt eller fel så användes den senare för att rättfärdiga den tyska socialismens inställning till Första världskriget.

I sin artikel sa Engels, att i händelse av krig mellan Frankrike och Ryssland å ena sidan och Tyskland och Österrike å den andra, så skulle det vara de tyska socialisternas plikt att försvara sitt land, till ”sista man”. Visserligen var Frankrike revolutionens land, om än den borgerliga revolutionen, men ”den ryska tsarismen är fiende till alla länder i väst”, så ”allierat till Ryssland skulle inte Frankrike föra med sig ens ett uns av frihet till Tyskland.” Det var också nödvändigt att ta hänsyn till det faktum att Tysklands framtid snart skulle tillhöra det socialistiska partiet, vars seger, alltså maktövertagande, enligt Engels var mycket nära: ”omkring tio år” skulle det ta innan det skedde. Engels förutsåg också att Tyskland skulle invaderas av franska arméer, och bara skulle kämpa för sin nationella existens. De tyska socialisterna skulle bli tvungna att kämpa, ty ”inför en (fransk) republik i tsarens tjänst skulle den tyska socialismen otvivelaktigt representera den proletära revolutionen.” Deras inspiration skulle vara de franska revolutionärerna från 1793.

Under de sista åren av sitt liv följde Engels ivrigt socialdemokratins utveckling i Tyskland, och hans artikel hade utan tvivel påverkats av hans förhoppningar om dess kommande seger. I det tillägg som han skrev till *Die Neue Zeit* förklarade han också att artikeln hade skrivits under direkt inverkan av den franska flottans besök i Kronstadt, den första uppvisningen av alliansen mellan Frankrike och Ryssland. Men när Engels’ text utnyttjades senare så förbisåg man att hans inställning till krig vilade på vissa förutsättningar som inte hade blivit uppfyllda, nämligen att landet skulle ha blivit invaderat, och – ännu viktigare – att det fanns en socialistisk regim i Tyskland eller att den åtminstone var omedelbart förstående. 1914 var Tyskland fortfarande ett kejserligt Tyskland och trots valframgångarna fanns det inget som antydde att socialismens seger låg bara några år framåt i tiden.

Marx själv hade ingen verklig kunskap om den imperialistiska eran. Under de få år som Engels följde dess tidiga utveckling hade inte heller han lyckats komma underfund med alla dess följder. Deras uppfattningar var otillräckliga för den nya eran, och det borde ha fått deras anhängare att på nytt grundligt undersöka hela problemet. Men frånsatt vissa undantag, huvudsakligen inom den tyska socialismens ”radikala” minoritet, var de flesta socialistledarna nöjda med att hålla fast vid texterna eller paroller istället för att ta itu med en genomgripande omvärdering av frågan. Den europeiska socialismen betalade dyrt för deras underlåtenhet.

När det kommer till kritan är det hela den europeiska socialismens natur, snarare än några speciella särdrag hos den, som måste vägas in för att förklara dess reaktion på krigsutbrottet. En del av de motsättningar den led av var till och med ännu mer grundläggande än de vi redan har nämnt, till exempel den självutnämnda revolutionära rörelsens rent defensiva strategi. Själva tanken på en revolution hade i själva verket kommit att få en hypotetisk och defensiv innebörd: fredlig utveckling och rent konstitutionella medel skulle ge upphov till en parlamentarisk majoritet, som skulle ge socialisterna laglig rätt att omvandla samhällets uppbyggnad. Då kanske borgarklassen skulle frestas att kränka de konstitutionella processerna och ta till våld. I så fall skulle socialisterna besvara våld med våld.²⁴ Men man funderade inte på frågan om vilka medel socialisterna skulle använda för

22 För en kort men ingående analys av marxism och krig, se E H Carr, *The Bolshevik Revolution (1917-1923)*, vol 3, s 549-566.

23 L Kaufmann, *Die Einstellung Marx und Engels zu Krieg und Frieden*, Würzburg 1932, s 95 ff.

24 Vad gäller revolution grundade många författare inte sin definition av den på den metod med vilken makten skulle erövrats, utan på de mål man strävade efter. Revolutionsbegreppet blev så diffust att Kautsky kunde beskriva den tyska socialdemokratien som revolutionär ”i sin kamp för proletariatets klassintressen”. (*Vägen till makt*, s 2.)

att möta hotet om borgarklassens våld. Den organiserade arbetarrörelsens framsteg och dess valframgångar²⁵ hade skapat ett optimistiskt klimat, speciellt i Tyskland, som verkade göra en revolutionär och offensiv strategi överflödigt och med en anstrykning av äventyrspolitik. Hur sannolikt var det att socialisterna i väst i detta klimat och med denna inställning på ett framgångsrikt sätt skulle möta utmaningen 1914, genomsyrade som de var av motsättningen mellan å ena sidan sitt fasthållande vid behovet av en fredlig och gradvis erövring av makten och å den andra sina varningar för att kriget närmade sig och faktiskt var oundvikligt. Bara de tyska ”radikalerna” med Rosa Luxemburg i ledningen föreslog den enda politik som kunde lösa denna motsättning, nämligen militant klasskamp. Trots alla anklagelser för ”romanticism” och ”äventyrspolitik” var de nästan de enda som befattade sig med att förbereda arbetarklassen för att möta krigsfaran. På basis av erfarenheterna från [den ryska] revolutionen 1905 pekade teorin om generalstrejken, som Rosa Luxemburg hade återupplivat, på en lämplig strategi som de socialistiska partierna tillsammans kunde ha utvecklat vidare om de verkligen hade velat fullfölja de föresatser de förkunnade. Istället valde de att fördöma den socialistiska vänsterns ”romantiska” extremism, och tillsammans med Kautsky förkunna att vänstern utgjorde socialismens ”främsta inhemska fiende”.²⁶ Vad gäller resten så litade de till ordets makt och sin politiska organisations formella kraft.

Abdikationen 1914 fick till och med de mest härdade aktivisterna att drabbas av svår misströstan. Men den utgjorde bara den sista händelsen i en lång rad socialistiska försumligheter. Den första stora sammandrabbningen mellan den gamla samhällsordningen och proletariatet i Europa ägde således rum på ett slagfält som de socialistiska ledarna hade övergivit. Men tre år senare följdes proletariatets nederlag av en proletär seger – och dess namn var oktoberrevolutionen.

25 1890 hade socialdemokraterna fått mer än 1,4 miljoner röster (19,7%) och 35 platser i riksdagen. 1898 fick de mer än 2 miljoner och 1909 3 miljoner (31,7%) och 81 platser. 1912 var socialdemokratin det ledande tyska partiet och stöddes av 4,25 miljoner väljare (omkring 35% av hela valmanskåren) och uppgick till 110 deputerade i riksdagen.

26 C Schorske, *op cit*, s 253.